



## RUSYA'NIN 2000 SONRASI 'GENİŞ KARADENİZ' POLİTİKASININ SAVUNMACI REALİST BAKIŞLA ANALİZİ

Oktay BİNGÖL\*

### ÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız bir devlet olarak yaklaşık on yıl kendi çok boyutlu iç sorunları ve yeniden yapılanmasıyla meşgul olan Rusya'nın, 2000'de Putin'in devlet başkanlığı ile başlayan yeni dönemde dış politikası dikkat çekmeye başlamıştır. 2008'de Gürcistan'a askerî müdahale, 2014'te Kırım'ın ilhaki ve sonrasında yaşanan gelişmeler Rusya'nın dış politikası üzerine akademik tartışmaları da artırmıştır. Tartışmalarda önce çıkan ve özellikle Batılı çevrelerde hakim bakış açısı, Rusya'nın büyük güç statüsüne geri dönüş arayan, gücünü maksimize etmeye ve Geniş Karadeniz'de bölgesel hegemon olmaya çalışan, revizyonist bir devlet olduğunu savunurken, azınlıkta olan yaklaşım ise Rusya'nın esas itibarıyla, ABD ve NATO başta olmak üzere, Batı'dan bekasına yönelik algıladığı güvenlik tehditleri nedeniyle yeterli gücü arama eğiliminde olduğunu ve yakın çevresinde ve Geniş Karadeniz'de statükoyu muhafaza etmeye çalıştığını öne sürmektedir. Devletlerin dış politika davranışlarını açıklayan uluslararası ilişkiler kuramları açısından birinci grup saldırgan, ikinci grup ise savunmacı realizmin varsayımları ile örtüşmektedir. Bu makede, savunmacı realist bir çerçevede kullanılarak Geniş Karadeniz Bölgesine yönelik Rus dış politikası analiz edilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Rusya, Geniş Karadeniz Bölgesi, Savunmacı Realizm, Saldırgan Realizm, Dış Politika.

## AN ANALYSIS OF THE POST-2000 "WIDER BLACK SEA" POLICY OF RUSSIA THROUGH A DEFENSIVE REALIST PERSPECTIVE

### ABSTRACT

Following the collapse of the Soviet Union, Russia spent the its first ten years as an independent country dealing with its many multidimensional domestic problems and restructuring the state. When Putin came to power in 2000, a new period began, together with an eye-catching foreign policy. The Russian military intervention in Georgia in 2008 and the annexation of Crimea in 2014 alongside subsequent developments have all fueled discussions in academic circles about Russia's foreign policy. The dominant point of view in these debates – especially in Western countries – argues that Russia is a revisionist state that seeks to revamp its former glory, maximize its power, and becoming a regional hegemon throughout the Wider Black Sea. Another approach argues that Russia tends to seek sufficient power due to the perceived security threats to its very survival hailing from the West (especially from the USA and NATO), and that it is trying to maintain in status quo within its immediate environs. In terms of international relations theories about foreign policy behaviour, the first group overlaps with the assumptions of offensive realism, while the second group overlaps with defensive realism. This article will analyze Russia's foreign policy towards the Wider Black Sea through the lens of defensive realism.

**Keywords:** Russia, Wider Black Sea Region, Defensive Realism, Offensive Realism, Foreign Policy.

---

### Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 27.07.2021; Yayına Kabul Tarihi: 15.11.2021

\* Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İSTANBUL; ORCID: 0000-0002-4794-5656, E-posta: oktaybingol@arel.edu.tr

### **Giriş\***

Soğuk Savaş sonrası 30 yıllık dönemde Rusya, kendisi dışında SSCB ardılı on dört devletin topraklarını kapsayan “yakın çevresine” veya “Sovyet sonrası alana” yönelik dış politikasının farklı yönleriyle tartışma konusudur. Rusya, 1990-2000 arasındaki dönemde bir taraftan siyasi, askerî, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden yapılanma ile uğraşırken, diğer taraftan iç istikrarı sağlamaya ve ulusal bütünlüğü korumaya çalışmıştır. Rusya’da yaşanan yaklaşık on yıllık sorunlu süreç psikolojik, siyasi ve sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmuş ve güçlü lider arayışını da tetiklemiştir. Vladimir Putin böyle bir bağlamda 2000’de başkan seçilerek günümüzde de devam eden uzun iktidar dönemine başlamıştır.

Rusya, Putin’in başkanlığının ilk döneminde içte nispi “istikrarı” sağlarken dış politikada daha aktif bir tutum benimsemeye ve hamleler yapmaya başlamıştır. Nitekim Rusya, 1990’lar boyunca çoğunlukla sessiz kaldığı ve düşük tepki gösterdiği ABD’nin Sovyet sonrası alanda ve Karadeniz bölgesinde etkinlik kazanma çabalarını, NATO ve AB’nin genişleme hamlelerini 2000’lerin ortalarından itibaren kendi ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak ifade etmeye başlamış ve taraflar arasında gerginlik giderek artmıştır.

NATO ve AB’nin devam eden ve Rusya’nın sınırlarına yaklaşan genişlemeleri, 2000-2005 arasında Sırbistan, Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan’da yaşanan “renkli devrimler” ve Gürcistan ile Ukrayna’ya verilen NATO üyeliği taahhütleri 2008’de Rusya-Gürcistan Savaşı ile kesişmiştir 2010’dan itibaren NATO’nun Füze Savunma Sisteminin unsurlarının Romanya, Polonya ve Türkiye’de konuşlandırılmaya başlanması ve 2013’te Ukrayna gelişmeleri gerginliği tırmandırırken, 2014’te Kırım’ın ilhakı Batı-Rusya ilişkilerinde kırılma noktası olmuştur. 2014 sonrası Geniş Karadeniz Bölgesi ile Doğu Avrupa ve Baltık bölgeleri karşılıklı caydırma hamleleri, kuvvet konuşlanmaları, kapasite artırımlarına askerileşmeye sahne olmuş, sıcak çatışma senaryoları gündeme gelmiştir.

Bölgede tüm aktörler, ABD/NATO, AB ve Rusya, caydırma/zorlama amaçlı hamleler yapmakta ve tedbirler almaktadır. Buna karşın, Batı çevrelerinde Rusya’nın hamleleri daha fazla tartışılmaktadır. Bunda Rusya’nın, Avrupa’ya ve sorunlu olduğu bölge ülkelerine karşı doğal gazı silah olarak kullanmasının yanı sıra hibrit taktiklere ve siber uygulamalara başvurması, gerektiğinde 2008 Gürcistan Savaşı’nda olduğu gibi askerî kuvveti fiilen kullanması ve 2014’te egemen bir devlete ait toprak parçasını, Kırım’ı, ilhak etmesi etkilidir.

Rusya’nın Karadeniz bölgesindeki hamlelerinin, 2014’ten sonra Kırım’daki askerî yığınağının, Karadeniz Filosu’nun modernizasyonunun ve Güney Askerî Bölgesi’ndeki artırdığı kapasitesinin, Rus topraklarına olası saldırıları caydırmak ve saldırı olduğunda savunmak amacıyla mı yapıldığı yoksa gücünü maksimize ederek bölgesel hegemon olmak için mi hayata geçirildiği, yanıtı verilmesi gereken temel bir sorudur.

---

\* Literatürde “Karadeniz” ile ilişkili tanımlamalar çeşitlidir. Örneğin, Mustafa Aydın, “Karadeniz Bölgesi”, “Karadeniz Alanı” ve “Geniş Karadeniz” terimlerini aynı anlamda kullanır ve Karadeniz’e kıyısı olan ülkelere ilaveten Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Yunanistan, Makedonya, Moldova, Sırbistan ve Karadağ’ı dâhil eder. Aydın, ayrıca Karadeniz Havzası terimini daha geniş bölgeyi tanımlamak için kullanır ve Avusturya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya’yı da dâhil eder (Aydın, 2005, s. 279 Note. 1). Aydın’ın “Karadeniz Havzası” terimine benzer şekilde Kırbasoğlu ve Tüfekçi, “Geniş Karadeniz Havzası” terimi ile kıyıdaş ülkelerle birlikte bölge merkezli iktisadi ve siyasi politikalarından etkilenen (kıyıdaş olmayan) ülkeleri de kapsama dâhil etmektedir (2021, s. 442). Bu makalenin konusuna daha uygun olan “Geniş Karadeniz Bölgesi” terimi, Karadeniz’e kıyıdaş ülkelere ilaveten Moldova, Ermenistan, Azerbaycan ve Yunanistan’ı kapsama almaktadır (Kurt, 2015, s. 405).

Batı kaynaklarında baskın bakış açısı, Rusya'nın tekrar büyük güç olmayı amaçlayan, gücünü maksimize etmeye ve Geniş Karadeniz'de bölgesel hegemon olmaya çalışan revizyonist bir devlet olduğunu savunmaktadır. Nitekim ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrini açıkça, "Rusya, büyük güç statüsünü geri kazanmaya ve sınırlarının yakınında nüfuz alanları oluşturmaya çalışıyor" ve "Rusya, ABD'nin dünyadaki etkisini zayıflatmayı ve bizi müttefiklerimizden ve ortaklarımızdan ayırmayı hedefliyor" (NSS, 2017, s. 25) iddiasında bulunmaktadır. Bu resmi yaklaşımı ABD ve Avrupa'da resmî kurumlarda ve akademik çevrelerde yaygın olarak paylaşılmaktadır (SMA White Paper, 2019; Gurganus vd. 2019; Atland, 2021). Benzer şekilde Rusya'nın güney Kafkasya'daki dış politikası "bölgede Rus imparatorluğunu yeniden kurma" (Mammadova, 2017, s. 282) hedefinin parçası olarak görülmektedir. Azınlıkta olan yaklaşım ise Rusya'nın esas itibarıyla ABD ve NATO başta olmak üzere Batı'dan bekasına yönelik algıladığı güvenlik tehditleri nedeniyle yeterli gücü arama eğiliminde olduğunu (Kerrane, 2020) ve yakın çevresinde ve Karadeniz bölgesinde statükoyu muhafaza etmeye çalıştığını öne sürmektedir (Toucas, 2017b). Devletlerin dış politika davranışlarını açıklayan uluslararası ilişkiler kuramları açısından birinci grup saldırgan, ikinci grup ise savunmacı realizmin varsayımları ile örtüşmektedir.

Bu makalede, hakkında zengin bir literatür oluşmasına karşın dış politikada uygulanması üzerine sınırlı araştırma bulunan savunmacı realizmin; "devletlerin dış politikalarında azami güç yerine yeterli güç edinerek güvenliklerini sağlamayı amaçladıkları" çerçevesi kullanılarak Geniş Karadeniz'e yönelik Rus dış politikası analiz edilmektedir. Bu tür bir analizin Rusya'nın Batı'da kaygı yaratan hamlelerinin arka planındaki nedenlerin ve motivasyonun anlaşılmasına ve savunmacı realizmin devletlerin dış politika uygulamalarıyla ilişkisinin açıklanmasına katkı yapacağı değerlendirilmektedir. İncelemede zengin bir literatür taranmakla birlikte Rusya'nın resmi dokümanlarına ve Rus karar vericilerin beyanlarına ve açıklamalarına tercüme kaynaklardan erişilebilmesi temel bir kısıtlılıktır.

Makalede öncelikle savunmacı ve saldırgan realizmin devletlerin dış politika davranışlarına ilişkin varsayımları farklılık ve benzerlikleri ile incelenmektedir. Rusya'nın Geniş Karadeniz'e bakışının temel noktalarıyla tespitini takiben Rusya'nın dış politikası, Yeltsin dönemi, 2014'e kadar Putin dönemi ve 2014 sonrası gelişmeler olarak üç dönem hâlinde ele alınmaktadır. Dönemler içinde Rus dış politika uygulamaları savunmacı realizmin varsayımları ile tartışılmaktadır. Sonuç bölümünde bulgular özetlenmektedir.

### **Savunmacı & Saldırgan Realizm ve Dış Politika**

Uluslararası İlişkiler'in devlet merkezli teorilerinden realizm, devletlerin hâlihazırda uyguladıkları ve değişen iç ve dış koşullara bağlı olarak gelecekte uygulamaları muhtemel dış politika davranışlarına önemli kuramsal açıklamalar getirir. Sovyet ve Rus dış politikalarına ilişkin çalışmalarda realist uluslararası ilişkiler kuramının bakış açıları baskındır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet-Batı ilişkilerinin analizinde realist bakış açısının baskınlığında, Soğuk Savaş dönemi gelişmeleri, devletler arasındaki kapasite dağılımı, caydırıcılık stratejileri, istikrar ve barışa ulaşma fırsatlarının açıklanması gerekliliği etkili olmuştur (Kropatcheva, 2018 s. 43).

Realizmin kendi iç tartışmalarında 1990'lardan itibaren etkisi artan yapısalcı realizm (neo-realizm) ise "savunmacı" (defensive) ve "saldırgan" (offensive) türleri ile dikkat çeken önermelerde bulunur. Uluslararası ilişkiler yazınına Jack Synder tarafından 1991 yılında yayımlanan *Myths of Empire* adlı kitapla dâhil edilen saldırgan ve savunmacı realizm tanımlaması (1991, s. 12) iki farklı düşünce dalı arasındaki ayrım çizgisi hâline gelmiştir.

Saldırgan ve savunmacı realizm arasındaki tartışmada ayırt edici noktalar devletlerin anarşik uluslararası sistemde değişen dış politika davranışlarını açıklayan

varsayımlarda ortaya çıkar. Başlıca sorunsal ise devletlerin anarşik uluslararası ortamda güvenliği mi yoksa gücü mü azami seviyeye çıkarmaya çalıştığı ve gücün bir araç mı yoksa bir amaç mı olduğu ile ilgili bakış açısı farklılığıdır. Bir grup, devletlerin uluslararası sistemde birincil hedeflerinin hayatta kalma (beka) ve güvenlik olduğunu öne sürerek, gücün bu hedefe ulaşmak için bir araç olduğunu savunur ve savunmacı realistler olarak adlandırılır. Diğer grup ise, devletlerin gücü hem araç hem de amaç olarak aradığını kabul eder ve saldırgan realizmi temsil eder.

Bu noktada kuramsal bir bakış açısı olarak saldırgan realizmin, başta ABD olmak üzere bazı devletlerin dış politikalarında dönemsel olarak uyguladıkları tek taraflı saldırgan dış politikaları nitelmediğini belirtmek gerekir (Feng vd., 124). Örneğin 2000'li yıllarda Bush döneminde ABD'nin saldırgan ve tek taraflı politikaları iki gruptaki kuramcılar tarafından da onaylanmaz (New York Times, 2002'den aktaran; Feng vd. 2006, s. 124).

Uluslararası ilişkilerde realist kuram anarşik uluslararası sistemde devlet davranışlarını incelerken, sistemin kendi kendine yardım (self help) özelliği önemli bir ilke olarak belirir (Waltz, 1979, s. 91). Kendi çıkarlarını önceleyen birimlerin yer aldığı, karşılıklı güveninin olmadığı, üst bir otoritenin bulunmadığı, dolayısıyla anarşik ve kendi kendine yardım ilkesine dayanan uluslararası yapıda, devletlerin nihai amacı hayatta kalmalarını garantiye almaktır. Savunmacı realizme göre devletler güç sahibi olmaktan ziyade güvenliği sağlamaya çalışırlar. Yapısalcı realizmin ve aynı zamanda savunmacı realizmin önde gelen kuramcısı Kenneth Waltz'un ifadeleriyle "devletler güç arayanlar (power seekers) değil güvenlik arayanlardır (security seekers)" (1979, s. 91). Savunmacı realistler aynı zamanda teknolojinin ulaştığı seviye nedeniyle büyük güçlerin savaşlarda birbirlerinin askerî-ekonomik kapasitesini toptan yok etmesinin ve birbirlerine tamamen boyun eğdirmelerinin mümkün olmadığını öne sürer (William, 2012, s. 39).

Diğer taraftan saldırgan realizm, savunmacı realizme benzer önermelerden hareket etmesine karşın uluslararası siyasette büyük güç davranışına ilişkin farklı tahminlerde bulunur (Taliaferro, 2001, s. 134; Tang, 2008, s. 149). Salırgan realizmin önde gelen kuramcısı John Mearsheimer, Waltz'dan farklılaşır ve devletlerin uluslararası sistemde istediklerini elde edebilmeleri için gücü maksimize etmeleri gerektiğini vurgular (Mearsheimer, 2001, s. 12).

Savunmacı realizmi savunan kuramcılar, devletlerin güvenliğe giden en iyi yol olarak ılımlı askerî, diplomatik ve dış ekonomik politikalar izlemesi gerektiğini öne sürerler (Jervis, 1978; Posen, 1984; Walt, 1987; Evera, 1998). Devletler güçlerini, güvenliklerini sağlamak için araç olarak kullanırlar ve böylece anarşik uluslararası yapıda varlıklarını sürdürürler. Devletler, güçlerini maksimize etmeyi tercih etmezler, çünkü gücü maksimize etmek uluslararası sistemin doğal dengesini bozar; sistemi istikrarsızlaştırır. Bu nedenle, bir devlet için en iyi durum, yeterli ve diğer devletleri kendisine saldırmaktan caydırabilecek dengeli bir güçtür. Ayrıca bu yüzden güç bir vasıta, devletlerin nihai hedefi değildir (Waltz, 1979, s. 126-127; 1988, s. 616).

Salırgan realizm, Waltz'ın fikirlerinin aksine, uluslararası sistemin pek çok tehlikeyi içinde barındıran kaygan bir zemin olduğunu, bu nedenle büyük güçlerin kapasitelerini maksimize etmeyi ve nihayetinde sistemde hegemon ya da tek büyük güç olmayı hedeflediğini savunur (Mearsheimer, 2001, s. 2). Mearsheimer, asimetric özelliklere sahip devletlerarası ilişkileri tanımlarken hegemonya terimini kullanır. Ona göre hegemonya ancak bölgesel hegemonya olabilir, çünkü dünya çok büyüktür ve herhangi bir devlet tüm kıtaları, bölgeleri ve ülkeleri kapsamına alacak şekilde bir küresel hegemonya kuramaz.

Saldırgan realistlere göre anarşik uluslararası sistemde büyük devletler sistemdeki konumlarını değiştirme eğilimindedir, çünkü her zaman bu devletlerin kendi çıkarlarına göre kullanabilecekleri fırsatlar vardır. Bununla birlikte, devletler genişleme peşinde koşmalar bile ihtiyatlı davranırlar ve maliyetleri çok yüksek olduğunda güçlerini artırma fırsatlarından vazgeçebilirler (Lobell, 2016, s. 41). Saldırgan realizmde teknolojinin de devletlere ofansif dış politika için fırsatlar sunduğu kabul görür. Saldırgan realizmde bu güç mücadelesi Morgenthau'nun klasik realizmine daha yakındır. Klasik realizm açısından güç arayışı içsel motivasyona bağlıyken, saldırgan realizmin güç arayışı yapının özelliklerine dayanır (Mearsheimer, 2001, s. 21).

Savunmacı ve saldırgan realizm ayrımında ikincisine yakın duran Robert Gilpin, uluslararası sistemin anarşik durumunu “dengesizlik” olarak adlandırır ve dengesizlik içeren uluslararası yapıda egemen devletlerin statükoyu sürdürmeye çalışırken yükselen güçlerin bunu değiştirmeye çalıştığını öne sürer (Gilpin, 1981, s. 186-187). Gilpin'in bu bakış açısı, Mearsheimer'in anarşik uluslararası sistemde daha fazla güç arama fikriyle örtüşmektedir. Gilpin'e göre tarih boyunca yükselen güçlerin yürüttüğü hegemonik savaş devletler arasındaki olağan çatışmalardan farklıdır. Uluslararası sistemin gelişimi ve özellikleri açısından hegemonik savaşlar eski düzen yerine yenisini inşa edicidir. Hegemonik savaşların sonunda, güç dağılımına ilişkin uluslararası sistem değişmektedir. Kazanan devletlerin onu kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilecekleri ve egemen güçler hâline gelebilecekleri yeni bir düzen yaratır (Gilpin, 1981, s. 592-593).

Savunmacı ve saldırgan realizmin varsayımları ve önermelerinden makalede özellikle başvuru alanlar Tablo-1'de sıralanmaktadır.

<b>Savunmacı Realizm</b>	<b>Saldırgan Realizm</b>
Devletler için hayatta kalma ve güvenliği sağlama amaç, güç ise araçtır.	Devletler için güvenlik ve güç amaçtır.
Devletler yeterli güç ararlar.	Devletler gücü maksimize etmeyi hedeflerler (azami güç peşindedir).
Büyük güçler statükoyu korumaya ve güç dengesini sağlamaya eğilimlidirler.	Büyük güçler revizyonist eğilimler taşırlar ve baskın güç veya hegemon olmaya çalışırlar.
Savunma ve taarruz amaçlı silahlanma ayırt edilebilir.	Savunma ve taarruz amaçlı silahlanma ayırt edilemez.
Teknoloji ve coğrafya savunmanın lehine çalışır.	Teknoloji ve coğrafya taarruzun lehine çalışır.

**Tablo-1:** Savunmacı ve saldırgan realizmin varsayımları ve önermeleri

### **Rusya'nın Geniş Karadeniz'e Bakışı**

Rusya, SCCB'nin dağılması sonrası ortaya çıkan jeopolitik alandaki siyasal gelişmeleri ulusal güvenliği açısından öncelikli görmekte, bu alan resmi dokümanlarda, “yakın çevre” olarak (immediate vicinity) yer almaktadır (RFNSC, 2015, Para. 17). Rusya'nın Dış Politika Konsepti de Rusya'nın sınırlarına yakın bölgelere odaklanmakta, bu kapsamda Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan ve diğer eski SCCB ülkeleriyle ilişkilerin önemini vurgulamaktadır (RFFPC, 2016, Bölüm IV). Rusya'nın yakın çevresinin parçası olarak Karadeniz, deniz olarak ve etrafındaki ülkelerle birlikte fırsatları, riskleri ve tehlikeleri bir arada barındıran çok katmanlı bir bölgedir. Rusya'nın dış politikasında ve ulusal güvenlik stratejisinde önemli olduğu görülen bölgeye Geniş Karadeniz olarak bakılması doğru olmakla birlikte Rusya açısından farklı ülkelerin ve alt bölgelerin değeri değişkendir (Flanagan, 2020, s. 24).

Rusya ve çevresini kapsayan bir siyasi-fiziki haritanın jeopolitik bakışla okunması şöyle özetlenebilir. Karadeniz'de Ukrayna ve Gürcistan'ın Rusya ile ortak sınırlarının olması iki ülkeye ayrı bir değer kazandırır. Ukrayna Karadeniz'de Rusya'yı sınırlaması veya alan kazandırmasına ilaveten Orta Avrupa'dan başlatılacak bir harekate karşı stratejik derinlik sağlamasıyla değerini artırır. Gürcistan ise Doğu Karadeniz kıyısındaki varlığı ve Rusya'nın yumuşak karnı olan Kuzey Kafkasya'da stratejik derinlik sağlaması nedeniyle ayrıca önem taşır. 2014 Askerî Doktrininde de Abhazy ve Güney Osetya Rusya'nın ulusal güvenliği için kritik bölgeler olarak vurgulanmakta (Para 21), 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi ve 2016 Dış Politika Konseptinde bu "devletlerin" destekleneceği yer almaktadır (RFNSC, 2015, Para. 89; RFFCP, 2016, Para. 57).

Geniş Karadeniz, Rusya için birkaç nedenden dolayı özel bir öneme sahiptir. Öncelikle, Karadeniz tüm bölge için önemli bir stratejik kavşak ve havzadır. Karadeniz'e erişim, tüm kıyıdaş ve komşu ülkeler için kritik değer taşır ve gücün birkaç bitişik bölgeye dağılımını büyük ölçüde artırır. Karadeniz Rusya'nın Akdeniz'e açılmasına olanak sağlar. İkincisi, bölge mal ve enerji nakli için önemli bir geçiş koridorudur. Bu özellik doğal gaz ve petrol zengini Rusya için çok daha önemlidir. Üçüncüsü, Karadeniz bölgesi kültürel ve etnik çeşitlilik açısından zengindir ve coğrafi yakınlığı nedeniyle Rusya ile yakın tarihi bağları paylaşmaktadır. (Trenin, 2008, s. 116-117; Sarı, 2021, s. 268-270). Rusya'nın 2015 Deniz Harekâtı Doktrininde ulusal denizcilik politikası açısından Karadeniz ve Azak Denizi'nin önemi yer almakta (RFMARDOC, 2015, Para. 53), Karadeniz'de Rusya'nın stratejik konumunun güçlendirilmesi, barış ve istikrarın korunması gereği vurgulanmaktadır (Para.56). Doktrinde, Karadeniz Rus Donanmasının operasyonel-stratejik filosu için limanlar ve üsler sağlamasına ilaveten, ekonomik, turizm, ulaştırma ve doğal kaynaklar bakımından da yer bulmaktadır (RFMARDOC, 2015, Para. 57.a-j).

Rus güvenlik bürokrasisi, Rusya'yı güney veya doğudan değil, batıdan kaynaklanan ana tehditlerle çevrili ve hatta bazı cephelerde savaş hâlinde olarak görme eğilimindedir (Flanagan, 2020, s. 9). Bu kapsamda 2010 yılında yayımlanan Rusya Federasyonu Askerî Güvenlik Doktrininde sıralanan dış tehdit kaynakları ABD ve NATO ile bağlantılıdır (RFMD, 2010, Para. 8.a-k). Rusya'nın Karadeniz'den algıladığı tehditler Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliği sonrası daha fazla artmıştır. ABD ve NATO, Türkiye dâhil Karadeniz'in üç NATO üyesi vasıtasıyla etkinliğini artırmış ve Rusya'ya yaklaşmıştır. Rusya Karadeniz'de ABD ve NATO'yu uzak tuttuğunda güvencedir ve Karadeniz'in sunduğu fırsatlardan faydalanabilir, aksi durumda güvenlik endişeleri ve krizler fırsatların kullanılmasına yol açar. Rusya'nın Karadeniz'den tehdit algısı ciddi olduğu için askerî güç de dâhil olmak üzere çeşitli müdahale araçlarını kullanmaktan çekinmemiştir.

2014 yılında onaylanan Rusya Federasyonu Askerî Doktrini, Batı'nın çabalarının Avrasya'da Rus ulusal çıkarlarına meydan okuduğunu, meşru rejimleri devirip ülkeleri istikrarsızlığa sürüklediğini ve komşularla çatışmayı kışkırttığını iddia ederken, Rusya sınırlarına doğru genişleyen NATO'yu ana dış askerî tehdit olarak tanımlamaktadır (RFMD, 2014, Para. 9, 12.a). Rusya AB'yi de Karadeniz'de NATO ile birlikte hareket ettiği ve iki örgüt üyeliği arasındaki örtüşme nedeniyle önemli bir tehdit olarak görmektedir.

Rusya için AB ve ABD politikaları birçok konuda olduğu gibi Karadeniz'de de örtüşmektedir ve Rusya'yı çevrelemeye yönelmiştir. Rusya Federasyonu 2015 yılı Ulusal Güvenlik Konsepti ve 2016 yılında yayımlanan Dış Politika Konseptinde; ABD, AB'nin ve NATO'nun yardımıyla, Rusya'yı siyasi, askerî, ekonomik ve bilgi araçlarıyla kontrol altına almaya çalışan doğrudan bir tehdit olarak yer almaktadır (RFNSC, 2015, Para. 12, 17; RFFPC, 2016, Para. 61). Bu nedenle, bölgedeki hemen hemen her ABD -ya da genel olarak Batılı- inisiyatifi Moskova'da Rusya'nın en değişken bölgesi olan Kuzey Kafkasya üzerinde daha fazla etki yaratma girişimi olarak görmektedir (Suchkov, 2018, s. 313). Batı ise yıllar içinde Karadeniz'de Rusya'yı "öteki" olarak görmeye başlamıştır. Bu bakış açısı 2014

sonrası ortaya çıkan bir olgu değildir. 2000'lerin başlarından itibaren hâkim olmaya başlamıştır (NEUMANN, 2008). ABD'nin resmî açıklamalarında Rusya'yı tarihsel olarak Karadeniz'de deniz ulaşımının serbestisini engellemekte suçlamakta ve Ukrayna'ya karşı saldırgan olarak nitelenmektedir (USDOD, 2021). Nitekim Karadeniz Komisyonu'nun<sup>1</sup> 2019 tarihli raporunda Rusya'nın ötekileştirilmemesi NATO ve AB devletlerine tavsiye edilmektedir (Çelikpala, 2010, s. 18).

### **1990-2000 Yeltsin Dönemi Rus Dış Politikası: İçe Dönüklük, Yakın Çevrede Çaresizlik**

Rus dış politikasında 1990-2000 arasındaki dönem "Yeltsin Dönemi" olarak adlandırılmakla birlikte dönem içinde farklı yönelimler söz konusudur. Bu bağlamda 1991-1993 arasında Liberal Batıcılığın hâkim olduğu, 1993-1996 arasında Atlantikçilik-Batıcılık-Liberalizm ile Avrasyacılık-Devletçilik-Gerçekçilik arasındaki tartışmanın hüküm sürdüğü ve 1996-1999 arasında ise Devletçilerin Rus dış politikasına etkili olduğu kabul görmektedir (Sönmez, 2019, s. 63-64). Ancak dönem boyunca Rus hükümetleri, SSCB'nin dağılması sonrası devletin iç yapılanması, sosyo-ekonomik sorunlar ve iç güvenlik sorunlarıyla fazlasıyla meşgul olmuştur. 1993'ten sonra Avrasyacılık-Devletçilik güç kazandıkça dış politikaya ilgi artmaya ve Batının genişleme çabalarından da rahatsızlık duyulmaya başlanmış, bu rahatsızlık 1999'dan sonra devletçi kanadın bürokraside güç kazanması ile belirginleşmiştir.

Soğuk Savaş'ın sonlanmasını müteakip ABD ve NATO, Rusya'nın yakın çevresinde oluşan güç boşluğunu doldurmak için hızlı hareket etmiştir. ABD'nin ilk girişimi 1991'de kararlaştırılan ve 1993'ten itibaren ABD Avrupa Komutanlığının (USEUCOM) kontrolünde ulusal muhafızların yürüttüğü Eyalet Ortaklık Programıdır (State Partnership Program-SPP). SPP ile SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Baltık, Orta ve Doğu Avrupa, Güney Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri ABD'nin eyaletleri ile demokrasiye ve pazar ekonomisine geçişi kolaylaştırmak ve iş birliği yapmak için eşleştirilmiştir (Boehm vd., 2014; State Partnership Program). Amacı söz konusu cumhuriyetleri Batı sistemine hazırlamak olan programı 1994'te NATO'nun başlattığı Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PfP) girişimi takip etmiştir (PfP programme, 2020). PfP, NATO ile SSCB ve Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanan ülkelerin arasında güven oluşturmaya yönelik bir program şeklinde nitelenmekle beraber, ABD'de Beyaz Saray yetkilileri arasındaki iç yazışmada (Lin Davis Memo, 1993) tartışıldığı üzere; gerçekte söz konusu ülkeleri NATO üyeliğine hazırlamayı ve Batı değerlerini benimsetmeyi, böylece ABD ve NATO'nun Rusya'nın yakın çevresini kontrolünü kolaylaştırmayı amaçlamıştır.

NATO'nun Soğuk Savaş'ın bitişini müteakip genişlemesinin ilk adımı Temmuz 1990'da Londra Zirvesi'nde, eski komünist ülkeler ile iş birliğini geliştirme ve diyalog mekanizmaları kurma kararıdır (Vaisse vd. 2009, s. 145). Bunu takiben 1991'de NATO İş Birliği Konseyi (North Atlantic Cooperation Council-NACC) kurulmuştur (NACC, 2020). 1997'de Avrupa-Atlantik İş Birliği Konseyi (EAPC) olarak adlandırılan bu foruma, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan ve Varşova Paktı'ndan ayrılan eski komünist ülkelerin tamamı dâhil olmuştur (EAPC, 2020). PfP ve EAPC'ye ilaveten 1997'de NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuş (NUC, 2018), Rusya ile iş birliği anlaşması imzalanmış (FAMR, 1997) ve bu anlaşma 2002'de NATO-Rusya Konseyi şeklinde

<sup>1</sup> Karadeniz Komisyonu, Alman Bertelsmann Stiftung Vakfı, Alman-Marshall Fonu, Karadeniz Güven Fonu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve Atina'daki Uluslararası Karadeniz Araştırmaları Merkezi tarafından ortaklaşa 2009'da teşkil edilmiştir. Komisyon üyeleri arasında Avrupa ve Amerika'dan eski bakanlar, mevcut ve eski parlamenterler, kamu aydınları ve dünyanın her yerinden akademisyenler yer almaktadır (<https://www.bertelsmann-stiftung.de>).

uygulamaya geçmiştir (NRC, 2002). ABD ve NATO'nun eski Varşova Paktı topraklarına yönelik genişleme hamlelerinin ilk sonucu 1999'da "Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın NATO üyeliğinin başlamasıdır" (Kramer, 2002, s. 731). Böylece sorumluluk alanını 486.000 km<sup>2</sup> genişleten NATO, Rusya sınırlarına yaklaşık 600 km. yaklaşmıştır (Countries of the World). Diğer bir ifadeyle Rusya, NATO'nun topraklarına yönelik bir taarruzuna karşı 600 kilometrelik stratejik derinlik kaybetmiştir. Bir yoruma göre ABD, o yıllarda "NATO'yu doğuya doğru genişleterek aslında Soğuk Savaş zaferini" pekiştirmektedir (Rauchhaus, 2000, s. 176).

Dönem içinde AB'nin de Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını yeni kazanan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik girişimleri başlamıştır. Aralık 1990 Roma Zirvesi'nde söz konusu ülkelerin Batı'ya yönelimlerini desteklemek ve serbest piyasa ekonomisine uyumunu kolaylaştırmak için sıkı bir iş birliği geliştirilmesi kararlaştırılmış ve kapsamlı bir mali yardım paketi yürürlüğe konulmuştur (İKV, 2021). 1993 Kopenhag Zirvesi'nde söz konusu ülkelerin adaylığı gündeme alınırken Kopenhag Kriterleri olarak bilinen ölçütler tespit edilmiştir (EUC, 1999). Dört yıl sonra Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya ve Slovenya ile Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde ise Bulgaristan, Romanya, Letonya, Litvanya ve Slovakya ile müzakerelere başlama kararı alınmıştır (İKV, 2021). Bu girişimlere karşı, Rusya'nın açık olarak ifade edilen rahatsızlığı ve tepkisi söz konusu olmamıştır. Ancak 1995'te Bosna'da ve 1999'da Kosova'da Sırlara yönelik hava bombardımanlarında Rusya sessiz kalmamıştır. NATO, 1995'te ABD'nin öncülüğünde Bosnalı Sırları barış anlaşmasına zorlamak için hava saldırısı kampanyası başlatarak ateşkesi izlemek ve uygulamak için binlerce askerden oluşan Uygulama Gücünü (IFOR) görevlendirmiştir. Bu operasyon NATO'nun sorumluluk alanı dışında eski Yugoslavya topraklarına girilerek yapıldığı için tarihte bir ilk idi (Larsdotter, 2012, s. 60). Operasyona Rusya'dan da sert açıklamalar gelmiş, "hatta Yeltsin NATO'nun Bosna Sırlarına yönelik hareketlerini soykırım olarak nitelendirmiştir" (Kemaloğlu, 2016, s. 8).

1999'da ise NATO, "BM onayı olmadan Kosova üzerinden Yugoslavya'ya karşı 11 haftalık bir hava saldırısı kampanyası başlatmıştır" (BBC, 2015). Boris Yeltsin'in son döneminde icra edilen hava saldırıları, "Soğuk Savaş sonrası dönemde görülmeyen bir şekilde Rusya'nın sert kınamasına neden olmuştur. 1999'da yayınlanan bir anket, Rusların yüzde 92'sinin hava saldırılarına karşı olduğunu göstermiştir" (Nichol, 1999, s. 2). Bu operasyon aynı zamanda Batı-Rusya ilişkilerinde bir kırılma noktası oluşturmuş ve Rusya'nın NATO'nun Soğuk Savaş sonrası rolü hakkında endişelerini ve Rusya'nın ulusal güvenliğine tehditleri konusunda algılarını kuvvetlendirmiştir (RFE/RL Archives, 1999; Brovkin, 1999).

Soğuk Savaş sonrası Geniş Karadeniz Bölgesinde Türkiye'nin ve bölge ülkelerinin ortaklaşa başlattığı girişimler karşılıklı güven tesisi boyutunda daha başarılı olma potansiyeli taşımıştır. Türkiye'nin öncülüğünde 1992'de kuruluşu yapılan Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü'ne (KEİÖ) 13 ülke üye olmuştur (BSEC, 1992). Bu itibarla örgüt Karadeniz'e kıyısı olan ülkelere ilaveten, Güney Kafkasya ve Balkan ülkelerini kapsayan geniş bir coğrafyaya uzanmıştır. Diğer taraftan Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin donanmaları arasında ortak bir iş birliği mekanizması çalışmaları 1998'de başlamış ve 2001'de Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna arasında Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BlackSeaFor) kurulmuştur (BLACKSEAFOR-MFA Turkey). Karadeniz Uyum Harekâtı (Black Sea Harmony) ise Karadeniz'de deniz güvenliğine katkı sağlamak amacıyla 2004 tarihinde Türkiye tarafından başlatılmış, Rusya, Ukrayna ve Romanya da girişime katılmıştır (DZK Karadeniz Uyum Harekâtı). Rusya, ABD ve NATO'dan ziyade bölgesel kimliği öne çıkaran bu girişimlere katılarak iş birliğine dayalı angajmanı amaçlamıştır. Askerî girişimler "Karadeniz kıyı devletlerinin



bölgesel güvenliği sağlamak ve kaçakçılık gibi güvenlik tehditlerini azaltmak için birlikte çalışılan bir gelecek vaat etmiştir" (Grenburg, 2018, s. 10). Bu iş birliği, 2008 Rus-Gürcü savaşından sonra aksamaya başlamış ancak özellikle Türkiye'nin çabalarının bir sonucu olarak 2013'e kadar devam etmiştir. 2014'ten sonra ise etkinlikleri oldukça azalmıştır.

### **Putin Döneminde (2000-2014) Geniş Karadeniz'de Gelişmeler ve Rusya'nın Dış Politikası**

1998-1999 döneminde Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin başkanlığını yaparken 2000'de devlet başkanı seçilen Vladimir Putin göreve geldiğinde İkinci Çeçenistan Savaşı (1999-2009) başlamıştı. Birincisinde (1994-1996) ağır bir yenilgiye uğrayarak barış anlaşması imzalayan ve Grozni'den geri çekilen (Kipp, 2001, s. 47; Chadayev, 2006) Rusya için İkinci Çeçen Savaşı hem iç istikrarını sağlayarak diğer ayrılıkçı hareketleri kontrol etmek hem de Rus devletinin itibarını korumak için önemliydi. Rusya dönem içinde bu savaşta başarılı olmuş, Çeçenistan'da kontrol sağlanmıştır.

Diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası yaşanan on yıllık dönemde Batı'ya karşı tepkiler oluşmuş, politika belirleyiciler ve karar vericiler içinde "Avrasyacılar-Devletçiler" etkisi artmıştır. 1998 Krizi ile sarsılan Rus ekonomisi küresel petrol ve doğal gaz piyasalarında fiyat artışları nedeniyle kısa sürede toparlanmaya başlamıştır. "1999-2008 yılları arasında, Rus ekonomisi reel olarak yıllık yüzde 7 oranında büyüme sağlarken, GSYİH 1999'da 196 milyar dolardan 2008'de 1,8 trilyon dolara çıkmıştır" (Özcan, 2019, s. 188). Rusya'da merkezi hükümet güç kazanmaya başlamış, oligarkların bir kısmı tasfiye edilirken kalanlar iktidarın kontrolüne girmiş, yeni kamu şirketleri kurulmuştur. Örneğin "Dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerini elinde bulunduran Gazprom, Global 2000 genelinde 40. sıradadır, hükümetin şirketteki payı ise yüzde 50,2'dir" (Özcan, 2019, s. 188). Ekonominin ve merkezi devletin toparlanmaya başlaması Rusya'nın dış politikada aktif olmasını ve cesaretli hamleler yapmasını mümkün kılmıştır.

ABD, NATO ve AB ise 2000'lerden itibaren Rusya'nın yakın çevresine yönelik genişlemelerine devam etmiştir. Dönemin Rusya açısından olumsuzluk taşıyan önemli gelişmesi Sırbistan, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da ABD tarafından desteklendiğine inanılan ayaklanmalar ve "Renkli devrimler"dir. Sırbistan'da 2000'de (Miloseviç'in devrilmesi), Gürcistan'da 2003'te (Gül Devrimi), Ukrayna'da 2004'te (Karanfil Devrimi) Rusya yanlısı yönetimler devrilmiş ve Batı yanlısı olduğu iddia edilen yönetimler iktidara gelmiştir (Kamalov, 2005; Bozkurt, 2006). Kırgızistan'da 2005'teki (Lale Devrimi) ayaklanmalar ile "11 Eylül olayları sonrasında ABD yönetiminin bölge politikalarını açıkça desteklemediği ve beklentilerine karşılık vermediği için gözden çıkarılan" Asker Akayev devrilmiştir (Bingöl, 2017, s. 13). Söz konusu ülkelerin Rusya'ya fiziki ve kültürel yakınlığı dikkate alındığında bu gelişmelerin önemi ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu gelişmeler "Rusya'nın yeniden güçlendiği ve kendi etkisinin altında gördüğü Bağımsız Devletler Topluluğu-BDT coğrafyasında arka arkaya 'renkli devrimlerin' yaşanması ve Batı'nın bu devrimlere destek vermesi, Rusya ile Batı arasındaki yakınlaşmanın sağlam temellere oturmadığını" (Kemaloğlu, 2016, s. 9) gösterdiği için karşılıklı kırılğan güvenin zayıflaması ve güvenlik ikileminin çalışması anlamına gelmiştir.

2000'li yılların başında NATO ve AB'nin Rusya'nın yakın çevresi, eski Varşova Paktı ve eski Yugoslavya ülkelerine doğru genişlemesi devam etmiştir. 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya NATO'ya; Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya ve Estonya, AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir (NATO Nedir; ABB, 2020). Bu üyeliklerle birlikte Rusya Baltık bölgesinde Batı'ya karşı stratejik derinliğini kaybetmiş, Orta ve Doğu Avrupa mihverlerinden tampon oluşturan Ukrayna ve Moldova kalmıştır. Sürekli genişleyen ve Ukrayna ile Gürcistan'a da üyelik yolunu açan, hatta Moldova'ya da göz kırpan NATO ve AB, Rusya açısından gittikçe

ciddi bir ulusal güvenlik tehdidine dönüşmüştür (Tsygankov, 2018, s. 108-109). Nitekim Putin, 2007 yılındaki konuşmasında NATO'yu "gerçek tehdit" olarak tanımlamıştır (Russian State of the Nation Address, 2007).

Realist kuramın öngördüğü şekilde, devletler arasındaki güvensizlik, rakibin görelî kazancından ve avantajından korkan devletlerin eylemlerini yönlendirir, bu devletin revizyonist olarak algılanmasına yol açar. Gerçekte göreceli bir güç kaybından kaynaklanan artan güvensizlik, savaş çıkması durumunda bir devleti dezavantajlı durumda bırakır. Diğer bir deyişle "Bir devletin askerî kapasite kazanması, diğerinin savunma yeteneğinde azalma ve güvensizlik kaygısının ve yakın yaşamsal tehlike korkusunun hâkim olması demektir" (Glaser, 1997, s. 178).

Rus bakış açısından ABD, askerî olarak donattığı ülkeleri Rusya'nın güvenliği pahasına NATO'ya üye yaparak avantaj sağlıyordu. Rusya, hemen sınırlarının ötesindeki bu ülkelerin topraklarının kullanılıp bir harekât başlatılması durumunda stratejik olarak dezavantajlı durumda kalacaktı. Rusya'nın yakın ve yaşamsal tehlike karşısında o dönem yapabileceği, 2006'dan itibaren olduğu gibi doğal gazını Ukrayna ve Avrupa üzerinde koz olarak kullanmaktı. Bu ise saldırgan realizmin varsayımlarına uymayan mütevazı savunma hamlesiydi. Nitekim saldırgan realizmin önde gelen kuramcısı da NATO'nun ve AB'nin genişlemesinin ve batı türü demokrasinin desteklenmesi politikalarının Rusya için varoluşsal bir tehdit oluşturduğunu dile getirmektedir (Mearsheimer, 2014). Gerçekte Rusya ABD'nin politikalarından 2000'lerin başından itibaren tehlike algılamış ve alarma geçmiştir. Bu kapsamda Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un bir yazısında (2016), "Batı propagandası, sanki 1999'da BM Sözleşmesi'ni ve Helsinki Nihai Senedi'ni ihlal ederek Yugoslavya'yı bombalayan, 2003 yılında uluslararası hukuku umursamayarak Irak'ı işgal eden bizmişiz gibi, Rusya'yı revizyonizmle suçluyor" ifadeleri dikkat çekicidir. Ayrıca NATO Rusya'da 1999'a kadar "potansiyel ortak" olarak görülürken, 1999-2016 arasında Kosova Harekâtı, Renkli Devrimler, Füze Savunması, Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik sözü ve Rusya'ya karşı destek verilmesiyle, "askerî tehdit", "rejim değiştirme için araç", "Batı yayılmacılığının vasıtası", "uygarlık tehdidi" şeklinde algılar gelişmiştir (Tsygankov, 2018, s. 16 Tablo-1). Pew Araştırma Şirketi'nin Rus kamuoyunun NATO'ya yönelik tutumu hakkındaki araştırmasında; 2010'da yüzde 40 olan olumu bakışın, 2012'de 22'ye, 2015'de 12'ye düştüğünü göstermiştir (Fagan vd., 2010). Bu göstergeler Rusya'da yıllar içinde hâkim olan bakış açısını ve tehdit algısını ortaya koymaktadır.

2008 yılında NATO'nun genişleme sürecinde Rusya'yı yakından ilgilendiren iki zirve yapılmıştır. NATO'nun 2-4 Nisan Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın yakın gelecekte üye olabilecekleri taahhüt edilirken, 9 Temmuz 2008'de ise Gürcistan'ın üyeliğe bir adım daha yaklaştırılarak yıllık program hazırlaması kararlaştırılmıştır (NATO Enlargement, 2020). Bu gelişmeler, 1992'den beri Güney Osetya'da süren gerginliğin 2008 Ağustos başında tırmanmasıyla örtüşmüştür. ABD'nin ve NATO'nun taahhütlerinin yarattığı yanıltıcı cesaretin de etkisiyle "Gürcistan ordusunun Güney Osetya'nın başkenti olan Şinvali'ye kapsamlı bir hava ve kara saldırısına Rus birlikleri anında karşılık vermiş, akabinde ise savaş patlak vermiştir" (Meydan, 2017, s. 423). Savaş, Gürcistan ordusunun ağır yenilgisi ve Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'dan çekilmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır.

Rusya-Gürcistan Savaşı'nın da "Rusya Federasyonu'nun Batı'nın NATO genişleme sınırlarına karşı kırmızı çizgisini ortaya koyduğu söylenebilir" (Özcan, 2019, s. 189). Putin'in 2007'de ulusa sesleniş konuşmasında (Russian State of the Nation Address, 2007) gerçek tehdit NATO olarak işaret etmesi, 2010 yılında yayımlanan Rusya Federasyonu Askerî Doktrininde NATO'nun Rus sınırlarına bitişik topraklardaki varlığının öncelikli dış tehdit olarak tanımlanması (RFMD, 2010, Para. 8) bu görüşü desteklemektedir. Rusya, askerî olarak yeterli kara ve hava gücüne sahip olmasına ve Gürcü savunması kısa sürede

çökmesine karşın Gürcistan'ın tamamını işgal etmekten, statükoyu bozmaktan, gücünü maksimize etmekten ziyade Güney Osetya ve Abhazya'yı kontrol ederek Doğu Karadeniz ve Güney Kafkasya'da stratejik derinliği muhafaza edip savunmasını kuvvetlendirmeyi hedeflemiştir.

2010 yılı da NATO-Rusya açısından kritik bir aşamayı işaret etmektedir. NATO'nun ABD'nin liderliğinde 2001'den beri kurmaya çalıştığı Füze Savunma Sistemiyle ilgili 2010 Lizbon Zirvesi'nde mevcut hava savunma sisteminin balistik füze savunmasıyla takviyesi ve bölgesel olarak genişletilmesi kararlaştırılmıştır (BMD, 2021). Sistemin vurucu unsurları Romanya ve Polonya'da, radar sistemi ise Türkiye'de konuşlandırılmıştır. Rusya, başlangıçtan itibaren şüpheyle yaklaştığı bu girişimi ABD ve NATO'nun saldırgan hamlelerinden biri olarak değerlendirmeye başlamıştır (RFMD, 2010, 2014). NATO, BMD ile üye ülkelerin hava savunmasını amaçlandığını öne sürse de Rusya'nın bakış açısından NATO'ya göreceli kazanım sağladığı ve bu tür silah sistemiyle ilgili savunma/saldırı silahı ayrımı yapılamayacağı, silah üslerinin takviye edilerek sistemlerin aynı zamanda saldırı amaçlı kullanılabilceği endişesi ortadan kalkmamaktadır. Ayrıca Rusya, gelecekte BMD ile ilgili "teknolojinin güncellenebileceğine ve stratejik nükleer dengeyi ABD lehine değiştirebileceğine inanmaktadır" (Masters, 2015).

NATO, genişleme ve yayılmasını sürdürürken aynı yıllarda AB de genişlemesine devam etmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliğine karşı Rusya'nın gösterdiği sert tepkiler NATO'yu bir süreliğine geri adım atmak zorunda bırakırken AB, Ukrayna ile bir ortaklık ve serbest ticaret anlaşması imzalanması konusunda ısrarcı olmuştur. Rusya ise Ukrayna'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nde yer almasını istiyordu (Aslund, 2013, s. 1; BBC, 2013). Ukrayna siyasetinde bölünmüşlük ve AB-Rusya taraftarları kutuplaşması kendini göstermiş ve anlaşma imzalanmamıştır. Bunun üzerine Batı yanlısı gruplar tarafından 2014 Şubat ayında başlatılan protestolar ayaklanmaya dönüşmüş, sonuçta Rus yanlısı olan Ukrayna devlet başkanı Viktor Yanukoviç Rusya'ya kaçmıştır. İktidara gelen AB yanlısı hükümet 21 Mart 2014'te AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamıştır (Croft, 2014).

Rusya'nın Ukrayna'yı Avrasya Ekonomik Birliği'nde yer almaya zorlamasını saldırgan realizmin tezleriyle örtüşen bir şekilde yayılcı politikasının kanıtı olarak sunan yaklaşımlar söz konusudur. Nitekim bir çalışmadaki değerlendirme dikkat çekicidir: "Krizin ilk aşamalarında Rusya'nın komşu ülkelerle bağlarını güçlendirmek amacıyla oluşturduğu Avrasya Ekonomik Birliği'ne Ukrayna'yı dâhil etme girişimi, Ukrayna'yı Rusya'nın bölgesel hegemonik projesinin bir parçası hâline getirme hedefini gösteriyor. Bu anlamda Rusya, Sovyet sonrası alanda hiyerarşik bir bölge oluşturmaya çalışan bir devlet olarak tanımlanabilir" (Alım, 2019, s. 80).

Görüşümüze göre, Rusya dâhil beş ülkenin üyesi olduğu Avrasya Ekonomik Birliği girişimini hegemonya göstergesinden ziyade güç dengesini devam ettirme çabası olarak değerlendirmek daha gerçekçidir. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Rusya, Ukrayna'daki gelişmelerden bekası için tehdit algılamıştır. Rusya açısından AB, Batı için NATO gibi bir yayılma vasıtasıdır. Dolayısıyla Ukrayna'nın AB üyeliğine adım adım yaklaşması Rusya için yeterli ve sağlam bir savunma için elzem olan stratejik derinliğin kaybolmasıdır. Rusya'nın kolektif hafızasında, geçmişte Napolyon ile Fransa'nın ve iki dünya savaşında Almanya'nın Rusya'yı işgal teşebbüslerinde Ukrayna coğrafyasının kullanılması canlıdır. Bu nedenle Rusya için Ukrayna'nın kaybedilmesi yaşamsal değerdedir.

Ukrayna krizinde Rusya'nın eylemleri iki temel nedenle savunma hareketi olarak görülmektedir. Birincisi, NATO'nun AB üzerinden Ukrayna'ya genişlemesinin Rusya'nın stratejik derinliğini tamamen ortadan kaldırması, Rusya'nın donanma üssü olarak Sivastopol'dan yoksun kalarak Azak Denizi kuzeydoğu ucuna ve Doğu Karadeniz kıyılarına

sıkışmasıdır. Bir zamanlar kendi toprağı olan coğrafya vasıtasıyla yegâne rakibi tarafından bu konuma düşürülmek Rusya'nın bekası için kritik önemdedir. Diğer ise Rus askerî operasyonlarının "Rus çıkarlarını korumak için tasarlanmış ve sınırlı kapasiteye sahip bir hibrit kuvvet tarafından" gerçekleştirilmesidir (Kerrane, 2020, s. 26).

Kerrane'nin ifade ettiği üzere, Rusya konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerinden ziyade hibrit yeteneklerini kullanmış, bu şekilde Batı ile daha büyük bir çatışmadan kaçınmayı da planlamıştır. Rusya, Kırım'da siber operasyonlar ve etkili bir dezenformasyon kampanyası ile birlikte kritik hedefleri, önceden sızdırılmış ve sivil giyimli özel kuvvetleriyle ele geçirmiştir. Donbas bölgesinde benzer metotlarla ayrılıkçılara destek verilmiştir. Rus ayrılıkçı hareketlerine verilen destek Batı'yla doğrudan bir savaşı yürütmeye uygun değildir. Bu itibarla Ukrayna müdahalesi dar hedeflidir, yerel ve yeterli kuvvet içermiştir. Askerî kapasite ve kuvvet konuşlanmasının niteliğı, saldırgan/yayılmacı bir zihniyet ile güvenlik sağlama odaklı savunmacı bir düşünüşün arasında ayırım yapmada yardımcı olabileceğinden (Glaser, 1997), 2014'teki Rus askerî konuşlanmasının savunmacı realizmin tezleriyle uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

Putin'in, Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakına ilişkin yaptığı konuşmada, "Rusya kendini geri çekilemeyeceğı bir konumda buldu. Yayı sonuna kadar sıkıştırırsanız, sert bir şekilde geri çekilir. Bunu her zaman hatırlamalısınız" (BBC, 2014; Putin 2014) ifadesi bir devletin savunma içgüdülerini ve tepkisel (savunmacı) eylemi tanımlama açısından dikkate değerdir. Putin'in savunma refleksini vurgulayan bu söylemini destekleyen ve *Foreign Policy* Dergisi'nde yayımlanan bir makalede, Rusya'nın Kırım'ı ilhakında savunmacı ve yayılmacı yaklaşımlar mukayese edilmekte ve Putin'in savunmacı ve tepkisel güdülerle karar verdiği sonucuna ulaşılmaktadır (Treisman, 2016). Rus akademik çevrelerinde yapılan tartışmalarda ise Rusya'nın Ukrayna'nın tamamını kontrol etme hedefinin Rusya'nın ekonomik durumu, siyasi istikrarı ve gelişmişlik düzeyi itibarıyla gerçekçi olmadığı, Rusya'nın Kırım'ın ilhaki sonrası artık iç sorunlarına yönelmesi gerektiğı dile getirilmektedir (Karaganov, 2014).

Rusya'nın ABD, NATO ve AB'nin genişlemesini durdurma seçenekleri sınırlıdır ancak Rusya açısından maliyeti ne olursa olsun genişleme bir noktada durdurulmalıdır. Rusya, statükoyu korumak için önceden kuvvet kullanma, hatta taktik nükleer silah kullanma tehdidinde de bulunmuş, doğal gazı kaldıraç olarak kullanmıştır. Geriye kuvvetin fiili olarak kullanılması kalmıştır. Kuvvet ise Ukrayna'nın tamamen işgaline yönelik olarak değil stratejik savunma açısından değeri olan Kırım ve Doğu Ukrayna'ya yöneliktir ve yeterli düzeydedir. Bu da savunmacı realizm tezleriyle uyumludur. Başka bir bakış açısından "Putin, Batı tarafından gerçekleştirilen bir darbe olarak algıladığı Ukrayna'daki gelişmeye karşı hiçbir şey yapmama veya kararlı davranma seçeneğıyle karşı karşıya olduğunu hissetmiştir" (Kerrane, 2020, s. 30). Yıllar içinde kendine daha fazla güvenen Rusya, Batı'nın kuvvetin fiili olarak kullanıldığı durumlarda kararsız kalmasını ve Avrupa'nın içinde bulunduğu sorunları dikkate alarak hamlesini cesaretle yapabirmiştir.

### **Kırım'ın İlhakı Sonrası Rusya'nın Karadeniz Politikası: Savunmayı Pekiştirme**

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra ABD, Rusya'nın daha ileri hamlelerini caydırmak için çeşitli girişimlerden oluşan kapsamlı bir plan hazırlamıştır. ABD, girişimlerini bölge devletleri ile ikili anlaşmalar ve NATO vasıtasıyla uygulamaya başlamış, AB'yi de caydırma önlemleri almaya teşvik etmiştir. Başkan Obama, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesine ve Kırım'ı ilhakına doğrudan bir yanıt olarak 3 Haziran 2014 tarihinde Avrupa Güvence Girişimi'ni (ERI) duyurmuştur (Atlantic Council, 2014). 2017'de girişimin adı Avrupa Caydırma Girişimi (EDI) olarak değiştirilmiştir (EDI, 2018, s. 2). EDI bütçesi her yıl artarak 2019 mali yılı için 6,5 milyar dolara ulaşmıştır. Girişim, ABD'nin Baltık, Orta

ve Doğu Avrupa'daki varlığını artırmaya, takviye kuvvetlere ihtiyaç olduğunda kullanılabilecek alt yapıyı hazırlamaya ve müttefiklerinin savunmasını güçlendirmeye odaklanmıştır.

ABD, Baltık, Orta ve Doğu Avrupa'da NATO'ya üye yapılan ülkelerde 2014 öncesi edindiği üslerde (Tablo-2) önemli bir kapasiteye ulaşmıştır. 2014 sonrasında bu üsler takviye edilmiş, rotasyon kuvvetleri görevlendirilmiş ve tatbikatlar yapılarak kapasite artırılmaya devam edilmiştir.

Ülkeler	ABD Askerî Varlığı
Estonya	1 hava üssü, 1 askerî üs, 2 askerî havaalanı, 1 askerî eğitim alanı
Letonya	1 askerî üs, 1 hava üssü, 1 askerî havaalanı
Litvanya	1 hava üssü, 2 askerî eğitim üssü
Polonya	1 hava savunma füze üssü, 2 askerî üs, 1 hava üssü, 1 eğitim merkezi
Romanya	5 askerî üs, 1 eğitim alanı, 1 hava savunma füze üssü
Bulgaristan	1 eğitim üssü, 2 askerî üs, 1 askerî havaalanı

**Tablo-2:** Baltık, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ABD askerî varlığı

**Kaynak:** "European Deterrence Initiative: The Transatlantic Security Guarantees", European Parliament Briefing, 2018, s. 2.

Bu tesislerdeki ABD varlığı, yedi adet tugay muharebe timini (sürekli ve dönüşümlü), bir muharebe havacılık tugayını, siber güvenlik unsurlarını ve füze savunmasını içermektedir. Tatbikat ve eğitim faaliyetleri 2014 yılından sonra artmıştır.

NATO'nun yığınaklamasıyla ilgili olarak, 2014 Galler Zirvesi sırasında, NATO liderleri NATO'nun doğu kanadındaki varlığını güçlendirmek için Macaristan, Slovakya, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Estonya, Letonya ve Litvanya'da sekiz NATO Kuvvet Entegrasyon Biriminin (NFIU) kurulması konusunda anlaşmıştır. NFIU, askerî operasyonların "Kabul Etme, Aşamalandırma ve İleriye Yönelik Hareket" aşamasını gerçekleştirerek ve ev sahibi ülkelerin kapasitesini artırarak NATO'nun yüksek hazırlık kuvvetlerinin konuşlandırılmasına hizmet etmek için geliştirilmiştir (Wales Summit, 2014).

Temmuz 2016'da Varşova'daki NATO zirvesinde, İttifak liderleri Polonya ve Baltık Devletleri'nde Gelişmiş İleri Varlığı (EFP) ve Karadeniz bölgesinde Uyarlanmış İleri Varlığı (TFP) belgelerini kabul etmiştir (WSKD, 2017). EFP, dört çok uluslu rotasyonel savaş grubundan oluşmaktadır. Estonya'da İngiltere tarafından, Letonya'da Kanada tarafından, Litvanya'da Almanya tarafından ve Polonya'da ABD tarafından liderlik yapılması ve her savaş grubunda NATO üye devletlerinden birlikler bulunması planlanmıştır. EFP'nin herhangi bir zamanda yaklaşık 4.400 asker konuşlandırabilmesi de hedeflenmiştir (EFP, 2019). TFP ise kara, hava ve deniz unsurlarını içermektedir. Kara unsuru, 4.000 askere kadar çıkabilmektedir. Deniz unsuru Karadeniz'de müşterek eğitime, hava unsuru ise Güneydoğu Avrupa hava sahasında hava polisliği görevlerine tahsis edilmiştir (EDI, 2018, s. 5). 16 Şubat 2017'de ise NATO savunma bakanları karada, denizde ve havada daha fazla NATO varlığını onaylayarak NATO ani müdahale kuvveti olan Daimî Deniz Kuvvetleri'ne Karadeniz'deki müttefiklerle (Türkiye, Romanya ve Bulgaristan) bağları derinleştirme yetkisi vermiştir (Crisis Group, 2018, s. 13).

NATO'nun bölgedeki varlığının artışında ABD'nin liman ziyaretleri, eğitim ve tatbikatlara katılımı ve liderlik yaptığı çok uluslu bir tugayın Romanya'da konuşlandırılması dikkat çekmektedir. Bir değerlendirmede 2014 sonrası ABD'nin artan faaliyetleri şu şekilde özetlenmektedir.

“Yalnızca 2014'te, NATO'nun Atlantik Kararlılığı operasyonunun bir parçası olarak, ABD savaş gemileri Karadeniz'de toplam 207 gün geçirmiştir. 2017'de ABD, Sea Breeze de dâhil olmak üzere bölgede on sekiz tatbikata öncülük etti. NATO'nun Karadeniz tatbikatı Sea Shield 2017, Gürcistan ve Ukrayna da dâhil olmak üzere 23 müttefik ve ortak ülkeden yaklaşık 25.000 askerin katıldığı büyük bir karada konuşlu tatbikat olan Sabre ile birlikte yürütüldü. Rusya bu gelişmelere tepki gösterdi ve NATO'nun konuşlanmasına karşı koymaya çalıştı” (Toucas, 2017a).

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası Karadeniz politikasında savunmasının pekiştirilmesi ve statükonun devamı ana tema olarak ortaya çıkmaktadır. Kırım'ın ilhakı ile Rusya'nın Karadeniz'de kontrol ettiği kıyı şeridi 475 km'den 1.200 km'ye çıkmış, denizin toplam kıyısının yaklaşık yüzde 25'ine ulaşmıştır. Rusya daha önce Ukrayna'dan kiraladığı Sivastopol Limanı'na da sahip olmuştur. Bu limanın Geniş Karadeniz'de merkezi bir konumda ve güçlü bir filo ev sahipliği yapabilecek özelliklere sahip bir derin su limanı olması Rusya için değer ifade etmektedir. Sivastopol Limanı bu avantajının yanında Rusların Akdeniz'deki deniz gücünü besleyen bir platform niteliğindedir (Crisis Group, 2018, s. 12).

Kırım'ın ilhakından sonra Rusya, sadece Sivastopol'da değil, aynı zamanda Feodosia limanında, Karantinnaya ve Streletskaya körfezlerinde ve yarımadanın etrafına dağılmış Sovyet dönemindeki tesislerde de askerî varlığını artırmıştır (Crisis Group, 2018; The Military Balance, 2018, s. 221). Rusya, 2014'ten günümüze Güney askerî bölgede çok sayıda tatbikat icra etmiştir. Sadece 2018'de 250 tatbikat planlanmıştır. Bunların içinde öne çıkan Kafkas-2016'ya 12.500 asker, 60 askerî uçak, 90 tank ve 15 gemi katılmıştır (Kuimova, vd. 2018, s. 13).

Rusya, Karadeniz Filosu da dâhil olmak üzere Rus Donanmasının modernizasyonunu 2011-2020 yılları için on yıllık Devlet Silahlanma Programına almıştır. 2014 sonrası Karadeniz Filosu'na öncelik verilmiş ve 2020 yılına kadar 18 yeni gemi eklenmiştir. Denizaltı sayısı 3 adet artarak 7'ye ulaşmıştır. Fırkateyn, gambot, devriye ve kıyı emniyeti gibi su üstü gemileri de toplam 30'a ulaşmıştır. Deniz havacılığı kapasitesi de satıl hedeflerine ve denizaltılara karşı kullanılabilen uçak ve helikopterler ile deniz devriyesi ve nakliye vasıtalarını içerecek şekilde takviye edilmiştir (Military Balance, 2018). Modernizasyona karşın 2018'in ortaları itibariyle Karadeniz Filosu'nun çoğu gemisi hâlâ Sovyet döneminden kalmadır (Kuimova, 2018, s. 16).

Karadeniz Filosu'nun kapasitesinin artmasına karşın Rusya, Akdeniz'de ABD ve NATO ile rekabet edebilecek büyük savaş gemilerinden ve amfibi gemilerden yoksundur. Karadeniz Filosu'ndaki amfibi kapasite oldukça sınırlı ve yıpranmıştır. Bu tür vasıtalarla uzun mesafelerde deniz harekâtı icrası oldukça zordur. Rusya'nın Karadeniz'deki konuşlanması ve askerî imkân kabiliyetlerini artırmasıyla ilgili ABD ordusuna strateji üreten RAND'ın değerlendirmesi de Rusya'nın çabalarının ancak savunmasını pekiştirmeye muktedir olabildiği noktasındadır.

“Özetle, Rusya, yaklaşık 25 yıllık bir aradan sonra Karadeniz deniz kuvvetlerini, bütçesinin yeterliliğini ve diğer savunma gereksinimlerini göz önüne alarak sınırlı görevleri yerine getirmek için yeniden inşa ediyor. Büyük amfibi gemiler ve uzun menzilli saldırı gemileri gibi kapasite eksikliği, Karadeniz veya Doğu Akdeniz'deki büyük ölçekli operasyonlar için nispeten sınırlıdır. Rusya, Sovyetlerin Soğuk Savaş sırasında Akdeniz Filosu'nu kullanarak yaptığı gibi, Karadeniz'den Akdeniz'e sürekli ve güvenli bir şekilde güç yansıtmak için şu anda kaynaklara sahip değil ve muhtemelen yakın vadede bu kaynaklara sahip olmayacak” (Reach, 2020, s. 62).

Rusya'nın Kırım ve Karadeniz'de güçlü olduğu alan ise hava savunmasıdır. Rusya, yarımada S-300 ve S-400 sistemlerini yerleştirmiştir. Ayrıca Karadeniz'de güçlü bir erişim engelleme/alan engelleme (Anti-access/Area Denial-A2/AD) sistemi oluşturmuştur. Hava savunma füzeleri Karadeniz'in deniz ve hava alanının yaklaşık yüzde 40 ila 50'sini, gemi-savar seyir füzeleri ise Karadeniz'in tamamını kapsamaktadır (Crisis Group, 2018, s. 13). Hava Savunma ve A2/AD kapasitesi Rusya'nın Karadeniz'de savunmayı pekiştirme amacına hizmet etmektedir. Rusya'nın Karadeniz'deki artan varlığına karşın ABD ve NATO Karadeniz'deki Rus donamasını Akdeniz'den vurabilme, daha ötesinde Karadeniz'e kıyısı olan NATO üyelerindeki tesisler kullanıldığında Rus askerî varlığına ağır zayıflık verdirip Rus donanmasını Karadeniz'e hapsetme imkânına sahiptir. Bu noktadan bakıldığında Rusya'nın Kırım ve civarındaki A2/AD yeteneğinin savunma mantığı ve değeri öne çıkmaktadır. Rusya'nın 2000-2020 yılları arasındaki savunma harcamaları (Tablo-3), 2016'da 80 milyar dolara ulaşan miktarın yıllar içinde azalarak 2020'de 66 milyar dolara düştüğünü göstermektedir. Rus askerî harcamalarının ne kadarının Karadeniz bölgesindeki orduya ayrıldığını değerlendirmek mümkün değildir (Kuimova, 2018, s. 14-15).

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<b>Yıllık Bütçe (Milyar \$ 2019)</b>	23.6	35.1	49.8	74.6	80	64.8	62.4	65.2	66.8
<b>GSMH'deki payı (%)</b>	3.3	3.3	3.6	4.9	5.4	4.2	3.7	3.8	4.3
Kişi başına dolar olarak Rusya'nın savunma harcaması 2020'de 422 dolardır. Almanya 629, Fransa 808, Birleşik Krallık 872, Polonya 344, ABD 2351 dolardır.									

**Tablo-3:** Rusya'nın 2000-2020 savunma harcamaları

**Kaynak:** SIPRI Military Expenditure Database <https://www.sipri.org/databases/milex>

Rusya'nın savunma harcamalarında NATO'nun üye ülkelerinin toplamına ve önde gelen üç ülkenin savunma harcamalarına oranla düşüklüğü dikkat çekmektedir. NATO içinde Almanya, İngiltere ve Fransa'nın 2020 savunma bütçesi toplamı 150 milyar dolar civarındadır. NATO'nun Avrupalı üyelerinin toplam savunma bütçesi ise 290 milyar dolardır (DEFEX, 2021). ABD ve Kanada hariç NATO'nun 2020 yılı savunma bütçesi Rusya'nın savunma bütçesinin yaklaşık dört katıdır. Kişi başına savunma harcaması bazında Rusya'nın savunma harcaması 2020'de 422 dolardır. Buna karşın Almanya 629, Fransa 808, Birleşik Krallık 872, Polonya 344, ABD 2.351 dolardır (SIPRI, 2021). Diğer taraftan Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki askerî kapasitesinin yetersizliğinde küresel piyasalarda 2012 sonrası düşen petrol fiyatlarının etkisi vardır. Yapılan çalışmalar Rusya'nın savunma bütçesinin büyüklüğü ile enerji fiyatlarının yüksekliği arasında doğrusal ilişki olduğunu göstermektedir (Sabitova vd., 2015; Koliass vd., 2018). Enerji fiyatlarındaki düşüşün savunma bütçesine yansımalarıyla Rusya'nın savunma harcamalarının GSMH'deki payı 2016'de yüzde 5,4 iken 2017'den itibaren düşmeye başlamış, 2020'de yüzde 4,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo-3). Rusya ekonomisi ABD ve AB'nin uyguladığı ekonomik yaptırımlardan zarar görmektedir. Bu yaptırımların Rusya'ya maliyetinin yıllık 50 milyar dolar civarında olduğu değerlendirilmiştir (Åslund vd. 2021, s. 16). Devlet gelirlerinde yıllık 50 milyar dolar daralma savunma bütçesinde ilave düşüşe neden olarak Karadeniz bölgesinde askerî gücün artırılmasına olumsuz etkide bulunmuştur. Gerçekte enerji fiyatlarının yüksek olduğu 2000-2010 arasında da Rus savunma harcamaları göreceli olarak oldukça düşüktür (Tablo-3). Dolayısıyla Rusya'nın savunma harcamalarındaki değişim Karadeniz'de veya diğer bölgelerde Rusya'nın hegemonya kurmak amaçlı ofansif bir politika yürüttüğünü desteklememektedir. Rusya'nın maddi imkânları ancak savunmasını güçlendirmeye olanak vermektedir.

## **Sonuç**

Geniş Karadeniz Bölgesi, Soğuk Savaş sonrasında bir süre terör, yasa dışı göç, yasa dışı silah ticareti, uyuşturucu kaçakçılığı vb. gibi yeni güvenlik tehditlerinin kaynak, köprü ve hedef bölgesi olarak uluslararası ve güvenlik gündemine yer aldıktan sonra 2000'lerin başından itibaren Batı-Rusya mücadelesine sahne olmaya başlamış, bölgesel dinamikler hareketlenmiş ve bölgede egemen devletlerin içinde altı fiili devlet- Azerbaycan'da Dağlık Karabağ, Moldova sınırları içinde Transdinyester, Gürcistan sınırları içinde Abhazya ve Güney Osetya, Ukrayna içinde ise Donetsk ve Luhansk bölgeleri-ortaya çıkmış ve siyasi istikrarsızlıklar sürekli hâle gelmiştir.

Varşova Paktı'nın ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben 1990'lı yıllarda Rusya her alanda büyük bir karmaşa dönemi yaşarken ABD, NATO ve AB vasıtasıyla Rusya'nın yakın çevresinde genişlemeye ve etkisini artırmaya başlamıştır. Rusya, 2000 sonrasında Putin dönemi ile toparlanmaya ve yakın çevresiyle daha yakından ilgilenmeye başlamış, taraflar arasında zaman zaman tırmanma düzeyi yüksek gerginlikleri içeren mücadele ve rekabet ön plana çıkmıştır.

Batı'nın ve Rusya'nın stratejik rekabetinde güven eksikliği önemli bir faktördür. Güven eksikliğinin kökleri ise Napolyon'un Moskova Seferi (1812), ABD-İngiltere ve Fransa'nın Beyaz Ordu'ya destek verdiği Rus İç Savaşı (1918-1922) ve Hitlerin Barbarossa Harekatı'nı (1941) kapsayan Batı kaynaklı saldırganlığa ve yaklaşık yarım asır yaşanmış Soğuk Savaş'a kadar uzanmaktadır. Bu tür travmatik miraslar, en basit hâliyle ABD'nin NATO ve AB vasıtasıyla Rusya'ya doğru genişlemesini bir noktada yaşamsal bir tehdit algılamasına dönüştürebilmektedir.

Bu makaledeki analiz, Rusya'nın Karadeniz'e yönelik 2000 sonrası dış politikasında ABD ve NATO'dan algıladığı yaşamsal tehdidin ve bu tehditle bağlantılı olarak kendini savunma refleksinin hâkim olduğunu göstermektedir. Rusya nispeten zayıf olduğu ve toparlanmaya çalıştığı 1990'larda ABD ve NATO'nun yakın çevresindeki ülkeleri hızla kontrol etmesine engel olamamıştır. Tehdit yakına geldikçe ve yaşamsal niteliği arttıkça Rusya'nın tepkileri şekillenmeye başlamıştır. Rusya, iç istikrarını sağlayıp, ekonomisi güçlendikçe daha cesaretli savunma adımları atmıştır. Bu dönem Putin'in iktidar yıllarıyla kesişmiştir.

2000'li yıllarda ABD ve NATO'nun genişleme ve yayılmasına AB'nin genişlemesi de eklenmiştir. Rusya, 2000-2005 arasında Sırbistan, Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da ayaklanmalar ve "renkli devrimlerle" Batı yanlısı hükümetlerin iş başına gelmesini, 2008'de Gürcistan ve 2013'te Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliğine/ortaklığına yaklaşmasını tehdit yakınına geldiği ve stratejik derinliğini ortadan kaldıracakları için yaşamsal önemde görmüş ve adeta çaresiz şekilde elindeki son seçeneği, askerî kuvveti, kullanmıştır.

Rusya'nın kuvvet kullanımı, amaç ve motivasyonu savunma odaklı olmasının yanı sıra, kullanılan kuvvet yapısı ve harekât hedefleri gibi açılardan da sınırlı kalmıştır. Nitekim Rusya, 2008 Gürcistan Savaşı'nda Gürcü kuvvetlerini kısa sürede mağlup etmesine karşın, Abhazya ve Güney Osetya'nın kontrolü ile yetinmiş, Gürcistan'ın kalanını işgal etmemiştir. Rusya, Ukrayna krizinde ve Kırım'ın işgalinde konvansiyonel ve nükleer kuvvetlerden ziyade hibrit yeteneklerini kullanmış, bu şekilde Batı ile daha büyük bir çatışmadan kaçınmayı da planlamıştır. Rusya'nın Ukrayna'nın Donbas bölgesi ve Kırım'da kullandığı hibrit güç, güvenlik sağlama odaklı savunmacı bir yaklaşımı göstermekte olup, ABD ve NATO ile doğrudan bir savaşı yürütmeye uygun değildir. Diğer bir ifadeyle Rusya azami güç kullanımını ve yayılmayı hedeflememiş, savunması için kritik adımlarla yetinmiştir.



2014 yılında Kırım'ın ilhaki sonrası da Karadeniz'de karşılıklı kuvvet konuşlanması yapılırken Rusya'nın hamleleri tepkisel ve savunmayı pekiştirme amaçlı kalmıştır. Rusya, Karadeniz donanmasını kısmen modernize etmekle birlikte, yayılcı bir dış politikayı destekleyecek yeteneklerden hâlâ yoksundur. Rusya esasen savunma harcamalarının 2020'de geldiği stratejik resimden anlaşılacağı üzere, askerî kapasitesine, Batı ile mukayese edildiğinde, sınırlı kaynaklar ayırabilmektedir.

Sonuç olarak analizdeki bulgular Rusya'nın 2000 sonrası Geniş Karadeniz Bölgesi'ne yönelik dış politikasının savunmacı realizmin tezleri ile örtüştüğünü desteklemektedir. Rusya'nın dış politikası üzerine akademik çevrelerde ve politika oluşturan kurumlarda yapılan çalışmalarda, Rusya'nın tehdit algıları ve ulusal savunmasını sağlama refleksinin dikkate alınmasının gerekli olduğu mütalaa edilmektedir.

### **KAYNAKÇA**

- ALIM, E. (2019). "A Comparative Analysis of the Ukraine Crisis Through the Prisms of Offensive Realism and Liberal Internationalism". *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*. IV/1: 75-99.
- ATLAND, K. (2021). "Redrawing Borders, Reshaping Orders: Russia's Quest for Dominance in the Black Sea Region". *European Security*. XXX/2: 305-324.
- AYDIN, M. (2005). "Europe's New Region: The Black Sea in the Wider Europe Neighbourhood". *Southeast European and Black Sea Studies*. V/2: 257-283.
- BOEHM, W. B. vd. (2014). *The National Guard State Partnership Program: Forging and Maintaining Effective Security Cooperation Partnerships for The 21st Century*. Arlington VA: National Guard Bureau Historical Services Branch Office of Public Affairs.
- BİNGÖL, Y. (2017). "Kırgızistan'ın 'Renkli' Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. XIII/1: 1-21.
- BOZKURT, S. G. (2016). "Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Renkli Devrimler-Kırgızistan Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi*. I/1: 118-138.
- EVERA, S. V. (1998). "Offense, Defense, and the Causes of War". *International Security*. XXII/4: 5-43.
- FENG, L. - Z. RUIZHUANG (2006). "The Typologies of Realism." *Chinese Journal of International Politics*. I/1: 109-134.
- FLANAGAN, S. (2020). "The Black Sea Region in Russia's Worldview". *Russia, NATO, and Black Sea Security*. (eds. Stephen J. Flanagan, Anika Binnendijk, Irina A. Chindea, Katherine Costello, Geoffrey Kirkwood, Dara Massicot, Clint Reach). Santa Monica, Calif.: RAND Corporation: 9-26.
- GILPIN, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- GILPIN, R. (1988). "The Theory of Hegemonic War". *Journal of Interdisciplinary History*. XVIII/4: 591-613.
- GLASER, C. L. (1997). "The Security Dilemma Revisited". *World Politics*. L/1: 171-201.
- JERVIS, R. (1978). "Cooperation under the Security Dilemma". *World Politics*. XXX/2: 167-214.

- KAMALOV, İ. (2005). "Devrimler ve BDT Coğrafyası". *Stratejik Analiz*. VI/62: 13-15.
- KEMALOĞLU, İ. (2016). "21. Yüzyılın Başında Rusya Federasyonu". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. III/2: 1-14.
- KERRANE, E. (2020). "Russian Insecurities: How Fear Drives Perception in the Near Abroad". *Journal on Baltic Security*. VI/1: 23-32.
- KIRBAŞOĞLU, F. - Ö. TÜFEKÇİ (2021). "Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları". *Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*. (ed. Ö. Tüfekçi). Trabzon: KTÜ Yayınları: 439-473.
- KIPP, J. W. (2001). "Russia's Wars in Chechnya". *The Brown Journal of World Affairs*. VIII/1: 47-62.
- KIRKWOOD, G. - D. MASSICOT (2020). "Russian Measures of Influence Short of Force". *Russia, NATO, and Black Sea Security*. (eds. Stephen J. Flanagan, Anika Binnendijk, Irina A. Chindea, Katherine Costello, Geoffrey Kirkwood, Dara Massicot, Clint Reach). Santa Monica, Calif.: RAND Corporation: 27-45.
- KOLLIAS, C. vd. (2018). "The Demand for Defense Spending in Russia: Economic and Strategic Determinants". *Russian Journal of Economics*. 4: 215-228.
- KRAMER, M. (2002). "NATO, the Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement". *International Affairs*. LXXVIII/4: 731-756.
- KROPATCHEVA, E. (2018). "Power and National Security: Introduction". *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*. (ed. A. P. Tsygankov). New York: Routledge: 43-59.
- KURT, S. (2015). "NATO ve AB'nin Karadeniz Bölgesine Yönelik Politikaları". *The Journal of Academic Social Science Studies*. Winter II/31: 403-419.
- LARSDOTTER, K. (2012). "The Development of a NATO Strategy in Bosnia-Herzegovina". *New Security Challenges Series*. (eds. H. Edström, D. Gyllensporre). London: Palgrave Macmillan: 60-81.
- LOBELL, S.E. (2016). "Realism, Balance of Power, and Power Transitions". *Accommodating Rising Powers. Past, Present, and Future*. (ed. T. V. Paul). Cambridge, UK: Cambridge University Press: 33-52.
- MAMADOVA, S. (2017). "Offensive vs Defensive Realism: Russia's Foreign Policy Towards South Caucasus". *International Forum of the Caucasus Studies Scholars*. April-1: 279-283.
- MEARSHEIMER, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.
- MEARSHEIMER, J. J. (2014). "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault." *Foreign Affairs*. XCIII/5: 77-89.
- MEYDAN, V. (2017). "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı Çerçevesinde Analizi". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. II/2: 417-429.
- ÖZEL ÖZCAN, M. S. (2019). "2000 Yılı Sonrası Rusya Federasyonu'nda Büyük Güç Statüsünün Sorgulanması". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. XXI/2: 177-196.
- POSEN, B. R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany between the World Wars*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

- RAUCHHAUS, R.W. (2000). "Explaining NATO Enlargement". *Contemporary Security Policy*. XXI/2: 173-194.
- REACH, C. (2020). "The Military Role in Russia's Black Sea Strategy". *Russia, NATO, and Black Sea Security*. (eds. Stephen J. Flanagan, Anika Binnendijk, Irina A. Chindea, Katherine Costello, Geoffrey Kirkwood, Dara Massicot, Clint Reach). Santa Monica, Calif.: RAND Corporation: 47-73.
- SABITOVA, N. - C. SHAVALEYEVA (2015). "Oil and Gas Revenues of the Russian Federation: Trends and Prospects". *Procedia Economics and Finance*. 27: 423-428.
- SARI, Y. (2021). "Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya". *KARADENİZ: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler*. (ed. Ö. Tüfekçi). Trabzon: KTÜ Yayınları: 243-289.
- SÖNMEZ, D. (2019). *The Evaluation of Realist Russian Foreign Policy During the Putin Era*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SUCHKOV, M. A. (2018). "The Caucasus". *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*. (ed. A. P. Tsygankov). New York: Routledge: 311-324.
- SYNDER, J. L. (1991). *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- TALIAFERRO, J. W. (2001). "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited". *International Security*. XXV/3: 128-161.
- TANG, S. (2008). "From Offensive to Defensive Realism: A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy". *China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*. (eds. R. Ross, Z. Feng). Ithaca, New York: Cornell University Press: 141-162.
- TREISMAN, D. (2016). "Why Putin Took Crimea: The Gambler in the Kremlin". *Foreign Affairs*. XC/3: 47-54.
- TRENIN, D. (2008). "Russia's Perspective on the Wider Black Sea Region". *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*. (eds. D. Hamilton, G. Mangott). Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations: 103-117.
- TSYGANKOV, A. P. (2018). "The Sources of Russia's Fear of NATO". *Communist and Post-Communist Studies*. LI/2: 101-111.
- WALTZ, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. California: Addison-Wesley Publishing Company.
- WALTZ, K. N. (1988). "The Origins of War in Neorealist Theory". *The Journal of Interdisciplinary History*. XVIII/4: 615-628.
- WILLIAM, W. C. (2012). "Realism and Foreign Policy". *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*. (eds. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne). Oxford: Oxford University Press: 35-53.
- WALT, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

### **İnternet Kaynakları**

- ABB (2020). "Avrupa Birliği'nin Genişlemesi". Erişim Tarihi: 02.04.2021.  
[https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi\\_109.html](https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html)

- ATLANTIC COUNCIL (2014). "Obama Announces Billion Dollar Initiative to Strengthen European Security". Erişim Tarihi: 01.05.2021.  
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/obama-announcesbilliondollar-initiative-to-strengthen-european-security/>
- ASLUND, A. (2013). "Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union?". *Peterson Institute for International Economics Policy Brief* (PB13-22). Erişim Tarihi: 04.09.2021.  
<https://www.piie.com/publications/pb/pb13-22.pdf>
- ASLUND, A. - M. SNEGOVAYA (2021). "The Impact of Western Sanctions on Russia and How They can be Made Even More Effective". *The Atlantic Council Report*. Erişim Tarihi: 28.08.2021.  
<https://www.atlanticcouncil.org/wpcontent/uploads/2021/05/TheimpactofWestern-sanctions-on-Russia-and-how-they-can-be-made-even-more-effective-5.2.pdf>
- BBC (2013). "Analysis: Russia's carrot-and-stick battle for Ukraine". Erişim Tarihi: 06.09.2021.  
<https://www.bbc.com/news/world-europe-25401179>
- BBC (2014). "Crimea Crisis: Russian President Putin's Speech Annotated". Erişim Tarihi: 21.04.2021.  
<https://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>
- BBC (2015). "Profile: Nato – Timeline". Erişim Tarihi: 12.05.2021.  
<https://www.bbc.com/news/world-europe-18023381>
- BMD (2021). "Ballistic Missile Defence". Erişim Tarihi: 22.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_49635.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm)
- BROVKIN, V. (1999). "Discourse on NATO in Russia During the Kosovo War". Erişim Tarihi: 04.09.2021.  
<https://www.nato.int/acad/fellow/97-99/brovkin.pdf>
- BSEC. "Organisation of Black Sea Economic Cooperation". Erişim Tarihi: 02.07.2021.  
<http://www.bsec-organization.org/#>
- CHADAYEV, U. (2006). "Ten Years since The End of the First Chechen War". *Reliefweb*. Erişim Tarihi: 03.09.2021.  
<https://reliefweb.int/report/russian-federation/ten-years-end-first-chechen-war>
- Countries of the World. <https://www.worldatlas.com/countries> Erişim Tarihi: 3.09.2021.
- CRISIS GROUP (2018). "Russia and Turkey in the Black Sea and the South Caucasus, International Crisis Group, Europe Report N°250". Erişim Tarihi: 15.05.2021.  
<https://www.crisisgroup.org/europecentralasia/westerneuropemediterranean/turkey/250-russia-and-turkey-black-sea-and-south-caucasus>
- CROFT, A. (2014). "European Union Signs Landmark Association Agreement with Ukraine". *Reuters*. Erişim Tarihi: 19.05.2021.  
<https://www.reuters.com/article/usukrainecrisiseuagreementidUSBREA2K0JY20140321>

- ÇELİKPALA, M. (2010). "Security in the Black Sea Region Policy Report II. Commission on Black Sea". Erişim Tarihi: 15.07.2021.  
[https://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP\\_Security\\_in\\_the\\_Black\\_Sea\\_Region.pdf](https://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Security_in_the_Black_Sea_Region.pdf)
- DEFEX (2021). "Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2020)". Erişim Tarihi: 18.05.2021.  
[https://www.nato.int/nato\\_static\\_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr2020-30-en.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210316-pr2020-30-en.pdf)
- EAPC (2020). "Euro-Atlantic Partnership Council". Erişim Tarihi: 04.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_49276.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49276.htm)
- EUC (1993). "European Council in Copenhagen-Conclusions of The Presidency". Erişim Tarihi: 06.05.2021.  
[https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC\\_93\\_3](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_93_3)
- EDI (2018). "European Deterrence Initiative: The Transatlantic Security Guarantees". Erişim Tarihi: 25.05.2021.  
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625117/EPRS\\_BRI\(2018\)625117\\_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/625117/EPRS_BRI(2018)625117_EN.pdf)
- EFP (2019). "Enhanced Forward Presence". Erişim Tarihi: 25.05.2021.  
<https://lc.nato.int/operations/enhanced-forward-presence-efp>
- FAGAN, M. - J. POUSSHTER (2020). "NATO Seen Favorably Across Member States". *Pew Research Center*. Erişim Tarihi: 03.09.2021.  
<https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/natoseenfavorablyacrossmember-states/>
- FAMR (1997). "Founding Act On Mutual Relations, Cooperation and Security Between NATO and the Russian Federation". Erişim Tarihi: 28.06.2021.  
[https://www.nato.int/nrcwebsite/media/59451/1997\\_nato\\_russia\\_founding\\_act.pdf](https://www.nato.int/nrcwebsite/media/59451/1997_nato_russia_founding_act.pdf)
- GORENBURG, D. (2018). "Is a New Russian Black Sea Fleet Coming? Or Is It Already Here?". *War on the Rocks*. Erişim Tarihi: 17.05.2021.  
<https://warontherocks.com/2018/07/is-a-new-russian-black-sea-fleet-coming-or-is-it-here>
- GURGANUS, J. - E. RUMER (2019). "Russia's Global Ambitions in Perspective". *Carnegie Endowment for International Peace*. Erişim Tarihi: 05.09.2019.  
<https://carnegieendowment.org/2019/02/20/russiasglobalambitionsinperspective-pub-78067>
- İKV (2021). "AB Genişlemesi". Erişim Tarihi: 15.07.2021.  
<https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=281>
- KARAGANOV, S. (2014). "Time to End the Cold War in Europe Expert Opinion". *Russia in Global Affairs*. Erişim Tarihi: 05.09.2021.  
<https://eng.globalaffairs.ru/articles/time-to-end-the-cold-war-in-europe/>

- KUIMOVA, A. - S. WEZEMAN (2018). "Russia and Black Sea Security- SIPRI Background Paper". Erişim Tarihi: 07.05.2021.  
<https://www.sipri.org/publications/2018/sipribackgroundpapers/russiaandblack-sea-security>
- LAVROV, S. (2016). "The Historical Background of Russia's Foreign Policy". *Voltaire Network*. Erişim Tarihi: 26.05.2021.  
<https://www.voltairenet.org/article190623.html>
- Lin Davis Memo to Secretary of State Christopher (1993). "Strategy for NATO's Expansion and Transformation". *National Security Archives*, Washington, D.C. Erişim Tarihi: 03.09.2021.  
<https://nsarchive.gwu.edu/dc.html?doc=4390816-Document-02-Strategy-forNATO-s-Expansion-and>
- MASTERS, J. (2015). "Backgrounder: The Russian Military." Council on Foreign Relations". Erişim Tarihi: 18.06.2021.  
<https://www.cfr.org/backgrounder/russian-military>
- NACC (2020). "North Atlantic Cooperation Council (NACC)". Erişim Tarihi: 15.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics\\_69344.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69344.htm)
- NATO Enlargement (2020). Erişim Tarihi: 15.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics\\_49212.htm](https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm)
- NATO Nedir. Erişim Tarihi: 15.05.2021.  
[https://www.nato.int/nato-welcome/index\\_tr.html](https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html)
- NEUMANN, I. B. (2008). "Russia as Europe's Other". *Journal of Contemporary European Studies*: 26-73. Erişim Tarihi: 25.04.2008.  
<https://doi.org/10.1080/02613539808455822>
- NICHOL, J. (1999). "Kosovo Conflict: Russian Responses and Implications for the United States. CRS Report for Congress". Erişim Tarihi: 14.07.2021.  
[https://www.everycrsreport.com/files/19990602\\_RL30130\\_c7eb5305009da4ef114a673cfa123cb658cc0b06.pdf](https://www.everycrsreport.com/files/19990602_RL30130_c7eb5305009da4ef114a673cfa123cb658cc0b06.pdf)
- NRC (2002). "NATO-Russia Council". Erişim Tarihi: 15.06.2021.  
<https://www.nato.int/nrc-website/en/about/index.html>
- NSS (2017). "National Security Strategy of the United States of America. President of the U.S. Washington, D.C". Erişim Tarihi: 10.05.2021.  
<https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- NUC (2018). "NATO-Ukraine Commission". Erişim Tarihi: 15.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_50319.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm)
- PARTNERSHIP FOR PEACE PROGRAMME (2020). Erişim Tarihi: 11.05.2021.  
[https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics\\_50349.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm)

- PUTIN, V. (2014). "Address by the President of the Russian Federation". Erişim Tarihi: 19.06.2021.  
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>
- RFE/RL Archives (1999). Newline- March 29. Erişim Tarihi: 03.09.2021.  
<https://www.rferl.org/a/1141873.html>
- RFMD (2010). "The Military Doctrine of the Russian Federation on 5 February 2010- Text of Newly-Approved Russian Military Doctrine". Translation. Carnegie Endowment Center. Erişim Tarihi: 29.06.2021.  
[https://carnegieendowment.org/files/2010russia\\_military\\_doctrine.pdf](https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf)
- RFMD (2014). "The Military Doctrine of the Russian Federation". *Website of the Embassy of RF to the UK*. Erişim Tarihi: 29.06.2021.  
<https://rusemb.org.uk/press/2029>
- RFMARDOC (2015). "The 2015 Maritime Doctrine of the Russian Federation". *Russia Maritime Studies Institute*. Erişim Tarihi: 06.09.2021.  
[https://digitalcommons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=rms\\_i\\_research](https://digitalcommons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=rms_i_research)
- RFFPC (2016). "Foreign Policy Concept of the Russian Federation on November 2016". Erişim Tarihi: 19.06.2021.  
[https://www.mid.ru/en/foreign\\_policy/official\\_documents/asset\\_publisher/CptlCk B6BZ29/content/id/2542248](https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptlCk B6BZ29/content/id/2542248)
- RFNSC (2015). "Russian Federation National Security Strategy". December 2015-Full-text Translation. *Harvard Kennedy School, Belfer Center*. Erişim Tarihi: 19.06.2021  
<https://russiamatters.org/node/21421>
- RUSSIAN STATE OF THE NATION ADDRESS (2007). English Translated Version. Erişim Tarihi: 02.09.2021.  
<https://www.c-span.org/video/?197819-1/russian-state-nation-address>
- SIPRI MILITARY EXPENDITURE DATABASE (2021). Erişim Tarihi: 19.06.2021.  
<https://www.sipri.org/databases/milex>
- SMA WhitePaper (2019). "Russian Strategic Intentions- A Strategic Multilayer Assessment". *Politico*. Erişim Tarihi: 19.06.2021  
<https://www.politico.com/f/?id=0000016b-a5a1-d241-adff-fdf908e00001>
- STATE PARTNERSHIP PROGRAM. "US National Guard Web Page". Erişim Tarihi: 19.05.2021.  
<https://www.nationalguard.mil/leadership/joint-staff/j-5/international-affairs-division/state-partnership-program/>
- THE MILITARY BALANCE (2018). Erişim Tarihi: 29.05.2021.  
<https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2018>
- TOUCAS, B. (2017a). "The Geostrategic Importance of the Black Sea Region: A Brief History". *Center for Strategic and International Studies*. Erişim Tarihi: 11.06.2021.

<https://www.csis.org/analysis/geostrategic-importance-black-sea-region-brief-history>

TOUCAS, B. (2017b). "Russia's Design in The Black Sea: Extending the Buffer Zone". *Center for Strategic and International Studies*. Erişim Tarihi: 05.09.2019.

<https://www.csis.org/analysis/russias-design-black-sea-extending-buffer-zone>

USDOD (2021). "Russia's Intention to Restrict Navigation in Parts of the Black Sea". *US Department of Defense Press Statement*. Erişim Tarihi: 03.09.2019.

<https://www.state.gov/russias-intention-to-restrict-navigation-in-parts-oftheblack-sea/>

WALES Summit (2014). "Wales Summit Declaration". Erişim Tarihi: 19.06.2021.

[https://www.nato.int/cps/en/natohq/official\\_texts\\_112964.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm)

WSKD (2017). "Warsaw Summit Key Decisions". Erişim Tarihi: 19.06.2021.

[https://www.nato.int/nato\\_static\\_fl2014/assets/pdf/pdf\\_2017\\_02/20170206\\_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf](https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf)

VAISSE, M. - C. SEBAG (2009). "France and NATO: An History". *Dans Politique étrangère*.5: 139-150. Erişim Tarihi: 19.06.2021.

<https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-5-page-139.htm>